

Friedrich Nietzsche, filozof al culturii, filolog, scriitor, una dintre personalitățile ilustre ale gândirii moderne din secolul al XIX-lea, s-a născut la 15 octombrie 1844 la Röcken, lângă Lützen, în Germania, într-o familie de pastori luterani. După studiile liceale la colegiul din Pforta urmează cursurile universităților din Bonn și Leipzig, mai întâi la facultatea de teologie, apoi la cea de filologie clasică, avându-l ca profesor pe cunoscutul Friedrich Wilhelm Ritschl. Distingându-se, încă din timpul studiilor, ca un strălucit cercetător, Nietzsche este propus de Ritschl pentru catedra de filologie clasică la Universitatea din Basel, pe post de profesor, post pe care-l ocupă în 1869. Din acea perioadă datează prietenia lui Nietzsche – el însuși muzician și compozitor – cu Richard Wagner, ale cărui personalitate și operă au avut asupra gândirii nietzscheene o influență substanțială. Decisiv a fost însă pentru această gândire contactul cu filozofia lui Schopenhauer. În 1872 apare *Nașterea tragediei din spiritul muzicii*, studiu de un deosebit ecou; între 1873–1876, *Considerații intempestive* – o culegere de studii și reflecții filozofice. Începând din 1876, starea sănătății sale se înrăutățește treptat, astfel încât, în 1879, renunță la postul de profesor, stabilindu-se alternativ în Elveția, la Sils-Maria pe valea Innului, în Italia și în sudul Franței, și consacrându-se doar scrisului. Din 1878 datează *Omenesc, prea omenesc*, în 1881 apare *Aurora. Gânduri asupra prejudecăților morale*, în 1882, *Știința voioasă*, în 1883–1884, *Așa grăit-a Zarathustra*, în 1886, *Dincolo de bine și de rău*, în 1887, *Despre genealogia moralei*, precum și noi ediții ale lucrărilor anterioare. În 1889 apare *Amurgul idolilor*. În același an, Nietzsche, grav bolnav psihic, este internat în diferite clinici. După câteva intervale de remisiune, în care se ocupă de reeditări, de traduceri din operele sale și își continuă corespondența, se stinge din viață în 1900 la Weimar.

FRIEDRICH NIETZSCHE

AȘA GRĂIT-A ZARATHUSTRA

O carte pentru toți și nici unul

Introducere, cronologie și traducere de
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

Receptarea lui Nietzsche în cultura germană,
selecție și traducere de texte de
HORIA STANCA

ideilor darwiniste, a crezut în selecția celor capabili, în lupta pentru existență, pe care nu o pot presta decât cei mai puternici, dar a preluat aceste noțiuni pentru colorarea viziunii sale, lui nu i-a fost dat să-și aprindă viziunile la imaginile legendelor sfinților. Bestia blondă care s-a întrupat apoi n-ar fi salutat-o nicidecum. Ca om a fost sărac, neprihănit, curat – un mare martir și bărbat. Aș putea să adaug că, pentru generația mea, a fost cutremurul epocii, și, de la Luther încoace, cel mai mare geniu al limbii germane. [...]

RUDOLF PANNWITZ

Nietzsche și actualitatea (1951)

[...] Poetul Nietzsche vine din Luther, din Goethe (maximele goetheene), din Hölderlin (*Empedokles*), din romantism, din Wagner. Pătrunderea muzicii simfonice și moderne este pentru el determinantă, ca și pentru francezi, de la Baudelaire peste Mallarmé pînă la Valéry. Numai că, la aceștia, cadrul clasic, odată spart, se închide la loc de fiecare dată. La Nietzsche, un conținut nemăsurat și un grad al tensiunii sufletești sparg în cele din urmă vasul. *Zarathustra* al său, *Ditirambii către Dionysos* [...] ajung la înălțimi amețitoare ale formei de expresie a inefabilului, unele locuri și porțiuni de drum constituind vîrfuri supreme ale limbajului; e ceea ce s-ar numi în acest domeniu: *formă* de psalm sau de fugă. [...]

Selecție și traducere de
Horia Stanca

CUPRINS

NIETZSCHE ȘI „DISCURSUL MIXT”, de Ștefan Aug. Doinaș	5
CRONOLOGIE	47

PARTEA ÎNTÎI

PRECUVÎNTAREA LUI ZARATHUSTRĂ	59
--	----

CUVÎNTĂRILE LUI ZARATHUSTRĂ

Despre cele trei metamorfoze	75
Despre catedrele virtuții	77
Despre vizionarii altei lumi	79
Despre disprețuitorii corpului	82
Despre patimile bucuriei și durerii	84
Despre ucigașul cel palid	86
Despre citit și scris	88
Despre copacul de pe munte	90
Despre predicatorii morții	93
Despre război și războinici	95
Despre noul idol	97
Despre muștele din piață	99
Despre castitate	102
Despre prieten	104
Despre o mie și unu de scopuri	106
Despre iubirea de aproapele	108
Despre calea celui ce creează	110
Despre femeile bătrîne și tinere	112
Despre mușcătura viperei	115
Despre copil și căsnicie	117
Despre moartea de bunăvoie	119
Despre virtutea care dăruiește	121

PARTEA A DOUA

Respect pentru oameni și cărți

Copilul cu oglinda	129
În Insulele Fericite	131
Despre cei miloși	134
Despre preoți	137
Despre virtuoși	140
Despre mișei	143
Despre tarantule	146
Despre înțelepții iluștri	149
Cîntecul de noapte	152
Cîntecul de dans	154
Cîntecul funerar	157
Despre depășirea de sine	160
Despre cei sublimi	163
Despre țara culturii	166
Despre imaculata cunoaștere	169
Despre savanți	172
Despre poeți	174
Despre marile evenimente	177
Prezicătorul	180
Despre mîntuire	184
Despre prevederea omenească	189
Ora supremei liniști	192

PARTEA A TREIA

Călătorul	199
Despre viziune și enigmă	202
Despre fericirea fără voie	207
În revărsatul zorilor	210
Despre virtutea care micșorează	214
Pe Muntele Măslinilor	219
A trece mai departe	222
Despre renegați	226
Întoarcerea acasă	230
Despre cele trei rele	233
Despre spiritul împovărării	238
Despre tablele vechi și noi	243
Convalescentul	262
Despre marele dor	268
Al doilea cîntec de dans	271
Cele șapte peceti	275

PARTEA A PATRA ȘI ULTIMA

Jertfa mierii	281
Strigătul suferinței	284
De vorbă cu regii	288
Lipitoarea	291
Vrăjitorul	294
În retragere	301
Omul cel mai respingător	305
Cerșetorul de bunăvoie	310
Umbră	314
La amiază	317
Salutul de primire	320
Cina	326
Despre omul superior	328
Cîntecul tristeții	338
Despre știință	342
La fiicele pustiului	345
Deșteptarea	350
Sărbătoarea măgarului	354
Cîntecul beat	357
Semnul	365

**RECEPTAREA LUI NIETZSCHE
ÎN CULTURA GERMANĂ**

de Horia Stanca	369
-----------------------	-----

Redactor: Silviu Nicolae
Coperta: Ioana Nedelcu
DTP: Radu Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

Friedrich Nietzsche
Also sprach Zarathustra

© HUMANITAS, 1994, 2012, 2018, pentru prezenta versiune românească

Lucrare apărută cu acordul COPYRO –
Societate de Gestiune Colectivă a Drepturilor de Autor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Nietzsche, Friedrich
Așa grăit-a Zarathustra: o carte pentru toți și nici unul /
Friedrich Nietzsche; introd., cronologie și trad. de
Ștefan Augustin Doinaș; receptarea lui Nietzsche în cultura
germană, selecție și traducere de texte de Horia Stanca. –
București: Humanitas, 2018
ISBN 978-973-50-5982-8
I. Doinaș, Ștefan Augustin (pref.; trad.)
II. Stanca, Horia (trad.)
821.112.2

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30

NIETZSCHE ȘI „DISCURSUL MIXT”

1

Diferența dintre filozofie și artă își are originea în distincția lui Platon între *logos* și *mythos*, cu discreditarea celui de al doilea. Aristotel a continuat și dezvoltat o întreagă și complexă teorie a speciilor și genurilor, preluată de scolastică; s-a născut astfel și o teorie a facultăților umane, pe compartimentele căreia s-a mulat psihologia. Aristotel–Kant–Hegel reprezintă linia filozofică a separatismului celui mai categoric între artă și filozofie, a respingerii principiale a tuturor formelor de filozofie aforistică, metaforizantă, fabulatorie, mitizantă etc. „Arta – spune Hegel în *Prelegeri de istorie a filozofiei* – n-ar putea să reprezinte Spiritul fără a-i aduce un prejudiciu”, pentru că „numai gândirea pură este forma cu adevărat demnă de gândire”: astfel, tocmai datorită faptului că utilizează un limbaj exclusiv conceptual, filozofia – îndeosebi cea raționalistă – care elimină orice metaforism reprezintă „forma pură a gândirii”. Parcă presimțind apariția unui nou *stil* în filozofie, el condamnă cu anticipație maniera de a filozofa a lui Nietzsche: „Astfel, astăzi, o manieră naturală de a filozofa, care se socotește pe sine prea bună pentru concept și care în baza acestei deficiențe se consideră drept o gândire intuitivă și poetică, aruncă pe piață combinațiile arbitrare ale unei imaginații doar dezorganizate de către gândire, creații care sînt indecise, nefiind nici poezie, nici filozofie.”

Orientat încă din tinerețe spre doctrinele presocraticilor, Friedrich Nietzsche se întoarce categoric împotriva vechii separații platoniciene, teoretizînd și practicînd el însuși, în scrierile sale filozofice, un tip de text care stă nu în preajma, ci chiar în mijlocul „discursului mixt”, în care

demersul filozofic propriu-zis se îmbină inextricabil cu cel poetic. Mai mult: Nietzsche vede în acest tip de scriitură modalitatea plină de promisiuni a epocilor ce vor veni după el, întrucât genul de filozof pe care-l anunță el este „filozoful-artist”. *Der Philosoph der Zukunft?* se întrea-bă el în *Philosophenbuch (Cartea filozofului)*. *Er muß das Obertribunal einer künstlerischen Kultur werden*. După opinia sa, Platon însuși, sub influența „geniului rău” al lui Socrate, și-ar fi trădat propriul său discurs inițial, eminentamente poetic: „Tînărul poet tragic Platon a început prin a-și arde poemele pentru a se face discipol al lui Socrate. Totuși, atunci cînd invincibile înclinații luptau cu maximele socratice, forța celor dintîi, combinată cu vigoarea pe care le-o conferea acest caracter excepțional, era destul de mare pentru a croi poeziei căi noi, rămase necunoscute pînă atunci [...]. Îl vedem pe Platon avînd mare grijă să depășească realitatea pentru a reprezenta Ideea pe care se întemeiază această pseudorealitate. Dar, făcînd aceasta, gînditorul Platon era condus pe un drum ocolit în punctul care fusese întotdeauna al său ca poet. Dacă tragedia absorbise toate genurile născute înaintea ei, se poate spune în mod paradoxal la fel despre dialogul platonician care, rezultat din amestecul tuturor formelor și al tuturor stilurilor existente, oscilează între povestire, lirism și dramă, constituie un termen de mijloc între poezie și proză. [...] Platon a dat posterității modelul unui nou gen literar, romanul, care trebuie definit ca fabula lui Esop ridicată la cea mai înaltă putere, în care poezia ocupă în raport cu filozofia dialectică rangul care, de-a lungul secolelor, a fost acela al filozofiei față de teologie: rolul de slujnică. Aceasta a fost noua situație a poeziei, situație la care a redus-o Platon sub presiunea demonului lui Socrate” (cf. paragraful 14 din *Nașterea tragediei*).

Pe baza unei afirmații din *Antichristul*, care implică o netă respingere a purismului – „Spiritul pur e minciună pură” – Nietzsche preconizează tipul filozofului-artist ca expresie a *impurității* înseși, pe care o acceptă și o exaltă,

justificînd-o prin caracterul dionisiac al adevărului creator. Comentînd această teză nietzscheeană, Jean-Noël Vuarnet scrie: „Nici artist, nici filozof, fiind și unul, și altul sau unul prin altul, un simulacru ne face semn, mixt sau monstru, mai întîi remarcabil – natură și discurs – prin *impuritatea* lui [...]. Bicefal sau bifrons, acest simulacru poate, el, impune ca semn esențial duplicitatea de atitudine și de text a lui Nietzsche? Probabil... Pentru aceasta ar trebui să-l supunem unei triple întrebări privind originea sa, funcțiunea sa, miza sa” (*Nietzsche aujourd'hui*, vol. I, Plon, 1973). Originea se află, indubitabil, în presocratici, căci imaginea focului, comparația pe care Nietzsche o face între filozof, artist și copil, ca și reluarea anticei antinomii creștere/pieire, construcție/distrugere, pornesc clar din Heraclit și din *polemos*-ul acestuia. Dificultatea cardinală de a explica modul cum focul pur poate să ia forme impure, el (adică filozoful-artist) o biruie printr-o imagine. „Numai jocul artistului și jocul copilului pot aici jos să crească și să piară, să construiască și să dărîme cu inocență. În felul acesta, ca artist și copil, se joacă focul etern activ care plăsmuiește și nimicește cu inocență” (*Nașterea filozofiei*). Nietzsche nu se ferește deloc de conceptul de impuritate; dimpotrivă, îl consideră a ține de statutul însuși al creatorului: *Voi, creatori, multe lucruri sînt încă impure în noi. Iată de ce trebuie să nașteți*. În aceeași scriere, el examinează raportul dintre filozofie și artă: „În ce măsură filozofia este ea o artă, o operă de artă? Ce va rămîne din ea, cînd sistemul ei va fi, științific vorbind, mort? Tocmai acest *rest* va stăpîni instinctul de cunoaștere, această calitate a ei – de artă. [...] Frumusețea, măreția unei construcții a universului (alias filozofia) decide astăzi asupra valorii ei. [...] Descrierea filozofului: el cunoaște inventînd, el inventează cunoscînd.”

Nu-i mai puțin adevărat că, la un examen atent, aici nu întilnim de fapt o teorie a „discursului mixt”, înțeles ca amestec inextricabil de conceptualism și metaforism, pus în slujba „celor mai înalte interese ale poeziei”, cum zicea Hegel. Căci Nietzsche precizează, fără echivoc, chiar în

Respect pentru oameni și cărți

rindurile deja citate: „Mare perplexitate! Filozofia este ea o artă sau o știință? E o artă ca scopuri și ca produse. Dar mijlocul său de expresie, expunerea prin concepte, este comun cu cel al științei. E o formă de poezie. Imposibil de clasat. Ar trebui să inventăm și să caracterizăm o categorie nouă.“

Și totuși, ceea ce nu se teoretizează în deplină claritate, cel puțin în sensul concepției noastre despre „discursul mixt“, se practică mereu, și cu inocență, încă din tinerețea filozofului. De la *Nașterea tragediei* pînă, mai ales, la *Așa grăit-a Zarathustra*. Deși, așa cum susține, genul acesta rămîne deocamdată incalificabil: căci nu e vorba nici de versificarea unor idei (*Begriffsdichtung*), nici de utilizarea prețioasă a alegoriilor; ci pur și simplu de reinventarea miturilor și de practica asiduă a metaforei. Plin de patos, neglijînd exercițiul unei logici stringente, înțelegînd să „miște“ și să „convîngă afectiv“, discursul nietzscheean „cunoaște inventînd, inventează cunoscînd“; ambiguitatea lui funciară anulează granița dintre *logos* și *mythos*, încît activitatea „filozofului-artist“ ar putea fi caracterizată astfel:

– amestec de genuri, hibrid textual în care „forma e simțită ca un conținut“ și deci „orice conținut apare formal, inclusiv viața noastră“, cum pretinde însuși Nietzsche;

– anularea conflictului artă/cunoaștere, prin exaltarea acelei dispoziții sufletești numită *betie* (*Rausch*); căci: „Pentru ca să existe artă – scrie el în *Amurgul idolilor* –, pentru ca să existe într-un fel oarecare o activitate și o viziune estetică, o condiție fiziologică este de neînlăturat: beția. Trebuie mai întîi ca beția să fi intensificat excitabilitatea întregului mecanism: nu încapă artă fără aceasta“; și, mai departe, pentru a sublinia că excesul nu se dispensează niciodată de rigoarea unui *stil*: „Tu trebuie să te forțezi să imiți virtutea coloanei (*stylos*): ea devine mai frumoasă și mai delicată, dar în centrul ei mai dură și mai aptă să susțină, pe măsură ce suie“;

– invenție de noi posibilități: „În mod continuu – afirmă *Cartea filozofului* – omul-artist confundă rubricile și

celulele de concepte, instaurînd noi transpoziții, metafore, metonimii; în mod continuu el manifestă dorința de a arăta acestei lumi prezente de om treaz [...] o formă plină de farmec, veșnic nouă, ca aceea a lumii visului“; pentru că demiurgic, filozoful-artist nu spune adevărul; veridică, vorbirea sa nu e o *aletheia*, sensul nu este pentru el cauză, ci produs: „Arzătoarea voință de creație – afirmă Nietzsche – mă aduce mereu la om; în același fel în care ciocanul este mînat spre piatră“. Implicațiile educativ-selective ale unei asemenea poziții sînt de netăgăduit. Și, mai departe: *Ich wandle unter Menschen als den Bruchstücken der Zukunft: jener Zukunft, die ich schaue (Also sprach Zarathustra)*;

– în fine, acest tip de autor e fără autoritate: doctrina lui practică ateologia și ateleologia; destructor în măsura în care e creator, el transformă și își apropiază o realitate mai veche, el parodiază mitul, el se distanțează prin bufonerie tragică.

Discursul filozofic al lui Nietzsche însuși este în mare măsură ilustrarea acestor teze, unele manifest exprimate, altele numai implicate. Refuzînd orice idealism care ar vrea „un discurs fără corp“, pe motivul că „numai forma pură de gîndire este demnă de gîndire“, el respinge totodată orice divorț între filozofie și artă, deoarece i se pare că o asemenea poziție ar implica refuzul de a gîndi problema stilului.

2

Geneza poemului lui Zarathustra, ca și inspirația al cărei rod este, au fost descrise de autor în paginile autobiografice din *Ecce Homo*.

Prima viziune a eternei reîntoarceri a avut-o la Surlej în august 1881; în aceeași lună a fost elaborat planul unui poem în patru părți, *Mittag und Ewigkeit*, care se referea la Zarathustra; în ianuarie 1883 are loc viziunea de la Rapallo, în care îi apare Zarathustra; urmează, îndată după aceea, redactarea primei părți, care va fi tipărită în luna iunie a aceluiași an; partea a doua va fi scrisă între 26 iunie și

Respect pentru oameni și cărți

6 iulie 1883 la Sils-Maria; anul următor, între 8 și 20 ianuarie, la Nisa, e redactată partea a treia; tot acolo, în ianuarie 1885, va fi scrisă partea a patra. Prima ediție a celor patru părți reunite va apărea în 1892, prin grija surorii sale, Elisabeth Förster-Nietzsche.

Relatînd cum a scris această capodoperă, Nietzsche ne-a lăsat cîteva rînduri superbe care se constituie în unul dintre cele mai strălucite documente asupra procesului creator de artă, asupra inspirației. „Dintr-odată, cu o delicatețe, cu o puritate inefabile, un lucru se face văzut, se face auzit, te zguduie și te cutremură din adîncuri. Ascultă, nu mai cauți; primești, fără a te întreba cine este cel ce dă; o gîndire fulgeră timp de o clipă, se impune ca o necesitate, fără a-ți lăsa nici cea mai mică ezitare asupra formei în care se cere exprimată – n-am avut niciodată posibilitatea de a alege. E un extaz a cărui tensiune formidabilă se rezolvă uneori în torente de plîns, în timp ce pasul, involuntar, se rărește sau se accelerează. Te simți răpit din tine însuți, păstrezi doar conștiința unei infinități de fiori subtili și de șiroaie care te străbat pînă-n tălpi. E o atît de profundă beatitudine, încât durerea și tristețea nu mai au efectul unor forțe ostile, ci par o condiție cerută, o nuanță chemată în strictă necesitate de această risipă de lumină. Simți instinctiv marile ritmuri care îmbrățișează spațiile imense în care trăiesc formele; amplitudinea legănării, nevoia unui ritm larg par a fi măsura unei atari inspirații, un fel de contrapondere la presiunea, la tensiunea ei. Toate acestea, involuntare în prima clipă, par purtate de o rafală de libertate, de independență, de putere, de divinitate. Ceea ce este mai remarcabil e calitatea involuntară a imaginii, a metaforei. Totul ți se oferă ca expresia cea mai apropiată, cea mai justă, cea mai simplă. Într-adevăr, pentru a relua termenii lui Zarathustra, se pare că lucrurile se apropie cu de la sine putere și vin spre a-ți servi ca imagini... Iată experiența mea în privința inspirației. Nu mă îndoiesc că va trebui să se străbată îndărăt milenii pentru a se găsi un alt om care să poată zice: este și a mea.”

În cartea pe care i-a consacrat-o (*Nietzsche. Einführung in das Verständnis seines Philosophierens*, 1936), Karl Jaspers notează: „Nietzsche rămîne mai fidel lui însuși decît a putut chiar el să creadă și mai ales decît a fost îndemnat să creadă. Contradicția pe care o poartă în sine nu se rezolvă decît în momente de exaltare lirică. Zarathustra al său este cel mai plin, cel mai puternic dintre aceste momente alese, singura simfonie pe care a reușit s-o orchestreze de la un capăt la altul – el, omul fragmentelor și al schițelor. E firesc să considere că acest poem va servi ca propilee filozofiei sale (*Vorhalle meiner Philosophie*), dar dincolo de acest portic nu mai sînt decît edificii schițate, însă neterminate, șantier de blocuri urnite și tăiate cu finețe; monumentul principal, care s-ar fi numit, poate, *Der Wille zur Macht*, n-a fost niciodată încheiat.”

Jaspers se referă fără îndoială la supraevaluarea pe care Nietzsche a făcut-o propriului său poem. Mai întîi, către cîțiva prieteni. „Nu e decît o cărticică – îi scrie el lui Gast la 1 februarie 1883 –, o sută de pagini tipărite, dar e ceea ce am făcut eu mai bine. Mă simt ușurat de o povară; n-am reușit niciodată ceva mai grav și ceva mai ușor.” Scrisoarea către un alt amic este și mai exultantă: „E un poem, a cincea evanghelie, un lucru căruia nu i se potrivește nici un nume.” În același ton ditirambic i se adresează elenistului Rohde: „Totul e aici original, fără model, fără comparație, fără precursori. Oricine a trăit în lăuntru acestei cărți revine printre oameni cu fața schimbată.” Dar, firește, rîndurile cele mai entuziaste se află în *Ecce Homo*: „Dacă voi spune că un Goethe sau un Schiller n-ar fi putut niciodată să respire la aceeași înălțime ca mine în această atmosferă de pasiune; că Dante, pe lângă Zarathustra, face o jalnică figură, simplu credincios cum e pe lângă un om care și-a creat mai întîi adevărul său, pe lângă un spirit care guvernează lumile, pe lângă un destin; dacă voi lămuri că poezii *Vedei* nu sînt decît preoți, și nedemni să dezlege măcar sandalele lui Zarathustra – încă nu voi fi spus nimic, încă nu voi fi dat nici o idee a distanței, a solitudinii azururilor în care trăiește opera mea.” Și mai departe:

Respect pentru oameni și cărți

„Niciodată nu s-a scris un astfel de poem, niciodată un om n-a simțit și n-a suferit în felul acesta! Răspunsul la acest ditiramb al singurătății sorilor ar fi Ariana. Dar cine știe, în afară de mine, ce înseamnă Ariana?”

Eugen Fink, care de asemenea a scris o carte substanțială despre autorul lui *Așa grăit-a Zarathustra* (cf. *Nietzsches Philosophie*, 1960) se arată contrariat de cuvintele cu care acesta își supraapreciază opera. „Nu putem fi decât uluiți de asemenea afirmații, scrie el. Sînt ele expresia unei excesive lipse de măsură, sînt ele expresia unei supraestimări nebunești a lui însuși? Sau poate că avem această impresie doar pentru că Nietzsche compară *Zarathustra* cu ceea ce acesta nu e de comparat? Fraza citată mai sus conține această afirmație memorabilă că adevăratul poet este cel a cărui *poiesis* vizează adevărul original, ecloziunea unei noi concepții despre lume.” În continuare, filozoful atinge exact problema „discursului mixt”: „Înseamnă că poetul se apropie de gînditor. Nietzsche are înaintea ochilor strînsa lor asociere în efortul original de a obține o nouă revelație a ființării în ansamblul ei. *Zarathustra* nu poate fi considerat nici poem, nici operă filozofică, atîta timp cît gîndim aceste concepte în sensul tradițional al termenilor, adică dacă le gîndim prin opoziție între componerea poemelor și formarea ideilor. Astfel, cu Nietzsche, această dihotomie a comprehensiunii esențiale a lumii devine problematică. [...] O nouă «optică a artei» se degajă. În timp ce în prima sa perioadă Nietzsche își formulase gîndurile într-o metafizică a artei, într-o interpretare a artei grecești și a artei wagneriene, acum el nu mai reflectează *asupra* artei, ci face din ea un organon al său, un instrument al său; face el însuși acum filozofie în manieră artistică, gîndește poetic. Dar nu rezolvă problema întîlnirii între poezie și filozofie, natura de centaur a gîndirii poetizante și a poeziei filozofante, în fond nici nu și-o pune în mod serios. Totuși cartea n-are caracterul unei simple invenții, îndărătul ei există o mare vigoare. Cartea precede din această vigoare.”

În ce privește aprecierea artei lui Nietzsche, exegetul caută să fie obiectiv. „Desigur, *Zarathustra* nu posedă ma-

rea valoare poetică pe care i-o atribuie autorul. Poemul conține prea multe efecte, prea multe jocuri de cuvinte, prea multă «conștiință». Numai arareori simbolurile sînt reușite, numai arareori se produce acea coincidență între particular și general în care e prezentă în toată puritatea ei o putere care agită lumea. Cel mai adesea, imaginea și gîndirea diverg. Imaginea se transformă în metaforă. Valoarea estetică a lui *Zarathustra* e indenegabilă, dar ea rezidă întîi de toate în parabolă. Totuși, uneori stilul său îl parodiază în mod insuportabil pe cel al Bibliei; prea adesea el alunecă în prostul gust, pentru a-și pierde atunci brusc înălțimea. Dar această operă conține de asemenea pasaje de o frumusețe fără cusur. Cît despre forma ei, ea se situează în intervalul care separă poezia de gîndire. Nietzsche își exprimă intuițiile într-o profunzime de imagini, în nenumărate metafore pe care adesea le interpretează el însuși. El gîndește în simboluri, gîndirea sa este o gîndire vizionară. El nu avansează prin concepte speculative, care i se par abstracții vide, ci prin metafore în care se concretizează intuițiile sale. Cele mai înalte gînduri ale sale capătă, ca să zicem așa, figură și formă; ele se încarnează în personajul *Zarathustra*.”

Citit într-o cheie mai modernă, de către un fin analist al imageriei poetice cum e Gaston Bachelard (cf. *L'Air et les Songes*, 1943), textul lui Nietzsche revelează cîteva date ascunse în chiar materialitatea stilului său: o imaginație aeriană și dinamică, concretizată în profuziunea de metafore ale cerului fără nori, ale văzduhului fără miresme, ale tăcerii glacioase și solitare – ger, tăcere, sihăstrie –, toate semne ale unui „psihism ascensional”. Aceasta nu înseamnă nicidecum bucurie a contemplării sau mistică. Sufletul nietzscheean nu se dizolvă în Marele Tot, decît cel mult o clipă; un moment de „beatitudine involuntară”; apoi, el își reia elanul în sus, el gustă voluptatea de a birui greutatea terestră, de a-și cuceri verticalitatea, de a se asemui cu săgeata, cu fulgerul, de a trăi pe marginea abisului, asemenea vulturilor. „Un dinamism al clipei”, drag lui Bachelard, se traduce într-un „maniheism” de tip nietzscheean: